

30.01.2024

Tyskland: Hvordan fungerer et partiforbud?

Tyskland: AfD's vækst har startet en debat om et muligt forbud af partiet. Men hvordan forbydes et parti i Tyskland? Og hvilke alternativer er der til et partiforbud? Det undersøger dette brief.

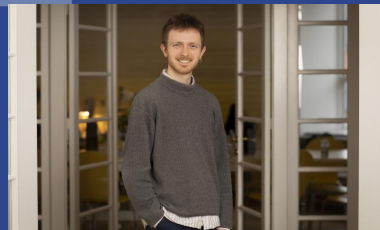
Skrevet af

Mads Jedzini

📞 +45 71 74 45 42

✉️ mads@thinkeuropa.dk

Kontakt

Mads Jedzini

📞 +45 71 74 45 42

✉️ mads@thinkeuropa.dk

Hovedkonklusioner

- Et partiforbud er et vigtigt forfatningspolitisk instrument til at forsvare det tyske demokrati, men processen er langvarig og kompliceret.
- Den tyske forfatning giver også alternative muligheder til partiforbuddet, bl.a. at fratage partifinansiering eller individers grundlæggende rettigheder, men det er uklart, om der kan samles politisk opbakning.
- Der synes derimod at være opbakning til at ændre loven om forfatningsdomstolen, så den kan sikres bedre mod politisk indflydelse.

De seneste uger har Tyskland været vidne til nogle af de største demonstrationer i forbundsrepublikkens historie. De er kommet som reaktion på afsløringen af et hemmeligt møde mellem AfD- (og CDU-)politikere, højreekstreme ideologer og pengemænd, som ifølge netmediet Correctiv skulle have drøftet deportationen af millioner af mennesker – også tyske statsborgere.¹ Det vakte ramaskrig i den tyske offentlighed, og hundredtusindvis af mennesker har været på gaderne i alt fra Berlin, Hamburg og Köln til Hoyerswerda, Ahrweiler og Bautzen.²

Afsløringen har også pustet nyt liv i debatten om et AfD-forbud. Den tyske forfatning giver staten mulighed for at iværksætte en forbudsproces mod et politisk parti ad rettens vej, hvis der kan findes tilstrækkeligt med juridiske anholdspunkter, der tyder på, at et parti aktivt forsøger at undergrave det tyske demokrati – og mange i den tyske offentlighed har krævet, at man undersøger muligheden for at forbyde AfD.

Men hvordan fungerer et partiforbud i Tyskland? Det undersøger dette brief.

Partiforbuddet er en langvarig og kompliceret proces

Et partiforbud er et af det tyske demokratis skarpeste sværd. Det er forankret den tyske forfatningsparagraf 21, stk. 2, hvor det betones det, at

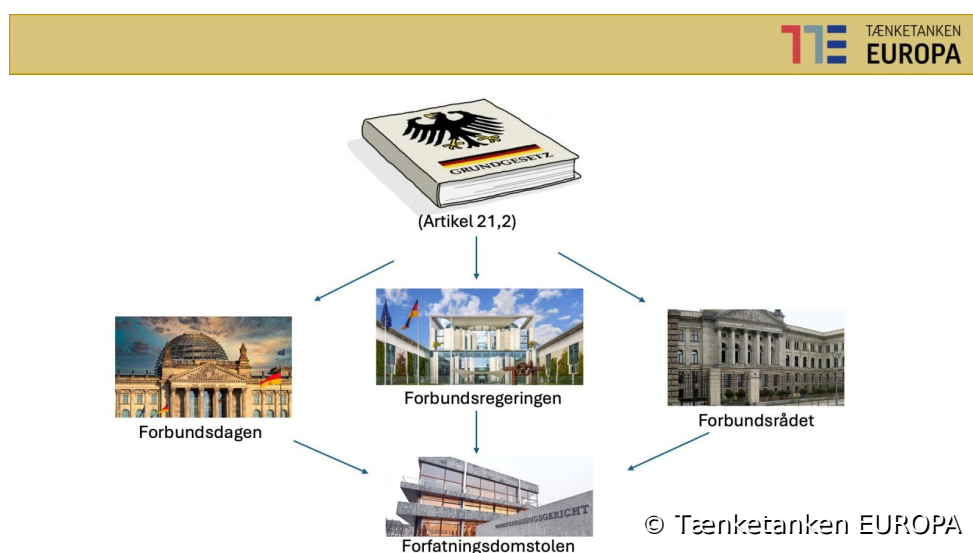
”partier, hvis mål eller hvis tilhængeres adfærd sigter efter at skade eller afskaffe den liberal-demokratiske grundorden (*freiheitlich demokratische Grundordnung*³) eller truer forbundsrepublikkens beståen, er forfatningsfjendtlige.”⁴

Forfatningsfjendtlige partier kan forbydes af den tyske forfatningsdomstol i Karlsruhe, og forbuddet beror dermed på juridiske kriterier.

Derimod er det en politisk beslutning, om man vil stille en anmodning om partiforbud. Anmodningen kan stilles af tre parter:[5](#)

1. Forbundsregeringen
2. Forbundsdagen (det tyske parlament)
3. Forbundsrådet (det tyske overhus, som er sammensat af repræsentanter fra de tyske delstater)

Beslutningen om at iværksætte en forbudsproces påhviler dermed alene de tre nævnte forfatningsorganer, som træffer beslutningen på baggrund af politiske hensyn. Forfatningsdomstolen kan ikke egenhændigt indlede en forbudsproces.

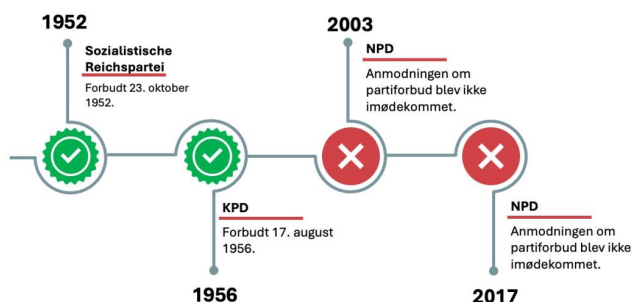

En forbudsproces er imidlertid ofte en meget langvarig og kompliceret affære, og generelt har partiforbud da heller ikke været særligt hyppige. Blot to gange i forbundsrepublikkens historie er et parti blevet forbudt: Første gang i 1951, da det såkaldte "Sozialistische Reichspartei", som var nazistpartiet NSDAP's følgeorganisation, blev forbudt på grund af forfatningsfjendtlig virksomhed; anden gang i 1956, da det tyske kommunistparti KPD blev forbudt. Dette forbud var meget omstridt, og forbudsprocessen tog hele fem år at effektuere.[6](#)

Derudover har der været to forsøg på partiforbud mod det nynazistiske NPD – begge anmodninger fik imidlertid ikke medhold. Første gang i 2003 slog forfatningsdomstolen fast, at efterretningstjenstlige kilder i partiet havde udøvet for stor påvirkning af partiets ledelse; partiets forfatningsfjendtlighed blev derfor ikke

undersøgt.⁷ Den seneste forbudsproces mod NPD tog fem år (2012-2017), og forbudsanmodningen fik ikke medhold, idet forfatningsdomstolen slog fast, at partiet ganske vist var forfatningsfjendtligt og aktivt arbejdede for at afskaffe det tyske demokrati, men at partiet på grund af sine ringe størrelse ganske enkelt ikke havde midlerne til at gennemføre dette mål.⁸

Forbudsprocesser gennem tiden

© Tænketanken EUROPA

Andre muligheder: Fratagelse af partifinansiering eller grundlæggende rettigheder

Fordi et partiforbud er en vanskelig størrelse, har der været andre parallelle forslag som led i debatten. For det første har man drøftet, om man kan fratage AfD deres statsfinansiering. Det har blandt andet politikere fra SPD og De Grønne samt den konservative ministerpræsident i Bayern, Markus Söder (CSU), argumenteret for.⁹

Den debat fik et ekstra lag, da forfatningsdomstolen for nylig fastslog, at man ville tage partifinansieringen fra ovennævnte NPD (som i mellemtiden har skiftet navn til *Heimat*). Dommen kan muligvis få konsekvenser for AfD, men det er i skrivende stund uvist, hvad der sker – det er ligesom med partiforbuddet en politisk beslutning, om man vil indrække en anmodning til forfatningsdomstolen.¹⁰

Parallelt med dette har det været drøfte, om man kan fratage den fremtrædende AfD-politiker, Björn Höcke, sine grundrettigheder, herunder ytringsfrihed og valgbarhed. Også dette giver den tyske forfatning mulighed for, hvis disse rettigheder bruges til at øve vold mod den liberal-demokratiske grundorden. En række civile har startet en underskriftsindsamling med henblik på at fratage Höcke disse rettigheder, som har

nået over en million underskrifter. Imidlertid har indenrigsminister Nancy Faeser (SPD) ikke spået dette forehavende gode chancer og advokeret for, at Höcke skal håndteres politisk i stedet.[11](#)

┌ Lovændring skal sikre forfatningsdomstolen mod politisk indflydelse

Senest har den tyske regering i lyset af AfD's fremgang udtrykt ønske om at ændre loven for forfatningsdomstolen, så den sikres mod politisk indflydelse - regeringen skæver dermed til de omsiggribende forfatningsreformer, som partiet Lov og Retfærdighed (PiS) har gennemført i Polen, og som den nye polske regering under Donald Tusk nu forsøger at tilbagerulle.

Som situationen er nu, vil det kræve et simpelt flertal at ændre loven om forfatningsdomstolen. Regering vil ændre dette, så det fremover vil kræve et to tredjedeleflertal. Dermed vil man sikre, at domstolen er sværere at påvirke, hvis AfD skulle komme til magten. Det vil kræve en forfatningsændring, og dermed behøver regeringen et kræve et parlamentarisk flertal på to tredjedele.[12](#) Oppositionen i CDU/CSU har udtrykt, at de stiller sig positivt over for forslaget om at hæve barren for ændring af loven for forfatningsdomstolen, og dermed ser det ud til, at regeringen er i stand til at samle den nødvendige opbakning.[13](#)

┌ Partiforbuddet har dybe historiske rødder

Partiforbuddet er del af det, som man på tysk kalder for *wehrhafte Demokratie* - det stridbare demokrati. Det er et koncept, der har rødder i forbundsrepublikkens grundlæggelse i 1949, hvor tyske politikere i lyset af arven fra nationalsocialismen forsøgte at skabe et system, der var sikret indefra mod den slags angreb, man havde set med nazisternes magtovertagelse i 1933.

For at dæmme op for dette, udstyrede man det tyske demokrati med en række værnemidler - en række forfatningsretlige mekanismer, som skulle beskytte demokratiet mod angreb. Hertil hører muligheden for at forbyde forfatningsfjendtlige partier eller muligheden for at fratage forfatningsfjendtlige partier deres statsstøtte.

Derudover tog man i en vis grad afstand til den retspositivistiske opfattelse om rettens forrang: Den tyske forfatning blev skabt som en "værdibunden forfatning",

hvilket betyder, at forfatningen indeholder visse almengyldige grundprincipper (såsom det enkelte menneskes ukrænkelighed), der ikke med lovlige midler kan afskaffes. Dette manifesterer sig i den såkaldte "evigheds klausul" (artikel 79), hvor det er bestemt, at Tysklands føderalistiske princip samt artikel 1 og artikel 20 i forfatningen, der beskytter menneskets værdighed, magtens tredeling, lighed for loven o.lign., aldrig kan ændres med lovlige midler.

Hertil kommer, at Tyskland har det såkaldte *Bundesamt für Verfassungsschutz*, en efterretningstjeneste, der tager sig af indenrigsanliggender og særligt antikonstitutionelle bevægelser.

På den måde er den tyske forfatning et direkte resultat af de erfaringer, som Tyskland gjorde sig under Weimarrepublikken og nationalsocialismen - og mange af forfatningsinstrumenterne skal netop modvirke, at historien gentager sig.

[1correctiv.org/aktuelles/neue-rechte/2024/01/10/geheimplan-remigration-vertreibung-afd-rechtsextreme-november-treffen/](https://www.correctiv.org/aktuelles/neue-rechte/2024/01/10/geheimplan-remigration-vertreibung-afd-rechtsextreme-november-treffen/)

[2www.tagesschau.de/inland/gesellschaft/demonstrationen-rechtsextremismus-104.html](https://www.tagesschau.de/inland/gesellschaft/demonstrationen-rechtsextremismus-104.html)

[3](#)"Freiheitlich demokratische Grundordnung" er et forfatningsjuridisk begreb, som dækker over det forhold, at den liberale kernestruktur i den tyske samfundsorden ikke kan ændres med lovlige midler. Den tyske forfatningsdomstol slog i 2017 fast, at det mere præcist drejer sig om den menneskelige værdighed (Menschenwürde), demokrati som statsorganisationsprincip og retsstatsprincippet.

[4www.gesetze-im-internet.de/gg/art_21.html](https://www.gesetze-im-internet.de/gg/art_21.html), egen oversættelse.

[5](#)For det følgende, se

www.bmi.bund.de/DE/themen/verfassung/parteienrecht/parteiverbot/parteiverbot-node.html

[6](#)Sml. fx Edgar Wolfrum, "Die geglückte Demokratie" (2006)

[7www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Pressemitteilungen/DE/2003/bvg03-022.html](https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Pressemitteilungen/DE/2003/bvg03-022.html)

[8www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Pressemitteilungen/DE/2017/bvg17-004.html](https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Pressemitteilungen/DE/2017/bvg17-004.html)

[9www.spiegel.de/politik/deutschland/afd-spd-und-gruene-diskutieren-streichung-staatlicher-mittel-a-311ad6ec-edab-4fb3-a5ba-420f2b6b4077](https://www.spiegel.de/politik/deutschland/afd-spd-und-gruene-diskutieren-streichung-staatlicher-mittel-a-311ad6ec-edab-4fb3-a5ba-420f2b6b4077)

[10www.swr.de/swraktuell/baden-wuerttemberg/karlsruhe/kommentar-bundesverfassungsgericht-partefinanzierung-ncpd-100.html](https://www.swr.de/swraktuell/baden-wuerttemberg/karlsruhe/kommentar-bundesverfassungsgericht-partefinanzierung-ncpd-100.html)

[11www.zeit.de/politik/deutschland/2024-01/afd-nancy-faeser-bjoern-hoecke-grundrechte-entzug-demokratie](https://www.zeit.de/politik/deutschland/2024-01/afd-nancy-faeser-bjoern-hoecke-grundrechte-entzug-demokratie)

[12www.zeit.de/politik/deutschland/2024-01/bundesverfassungsgericht-demokratie-feinde-gesetz-absichern](https://www.zeit.de/politik/deutschland/2024-01/bundesverfassungsgericht-demokratie-feinde-gesetz-absichern)

[13www.spiegel.de/politik/erstarcken-der-afd-union-begruesst-ampelplaene-fuer-besseren-schutz-des-bundesverfassungsgerichts-a-919aedfe-5a53-451b-b40b-7a165678a79a](https://www.spiegel.de/politik/erstarcken-der-afd-union-begruesst-ampelplaene-fuer-besseren-schutz-des-bundesverfassungsgerichts-a-919aedfe-5a53-451b-b40b-7a165678a79a)